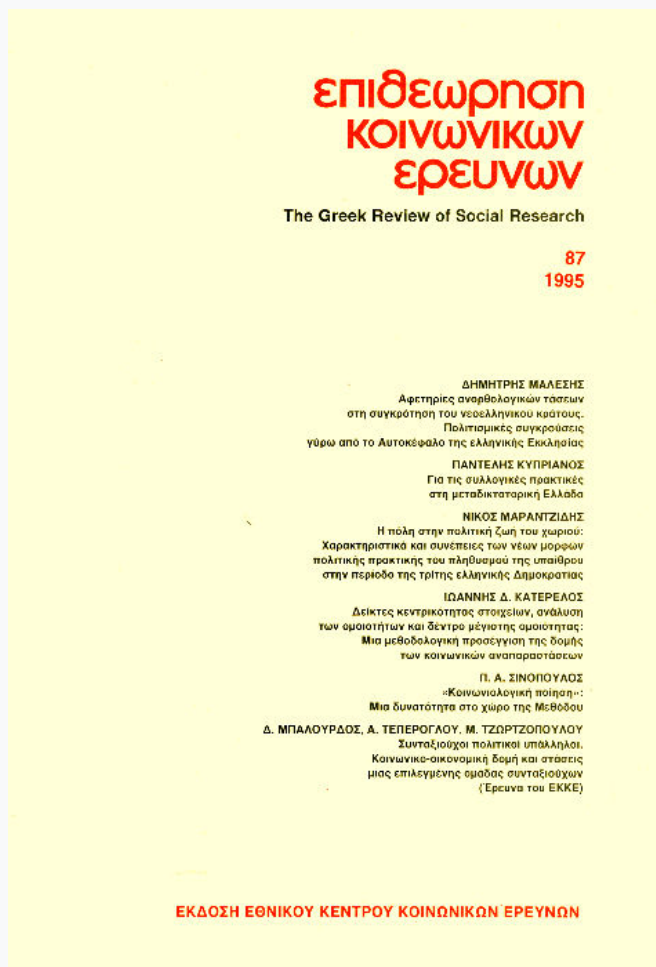

The Greek Review of Social Research

Vol 87 (1995)

87

«Κοινωνιολογική ποίηση»: μια δυνατότητα στο χώρο της μεθόδου

Π. Σινόπουλος

doi: [10.12681/grsr.675](https://doi.org/10.12681/grsr.675)

Copyright © 1995, Π. Σινόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Σινόπουλος Π. (1995). «Κοινωνιολογική ποίηση»: μια δυνατότητα στο χώρο της μεθόδου. *The Greek Review of Social Research*, 87, 103–113. <https://doi.org/10.12681/grsr.675>

Π. Σινόπουλος*

«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ»: Μια δυνατότητα στο χώρο της Μεθόδου¹

Α΄ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Κατά τον C. Wright Mills, η «επιστήμη», όπως την αποκαλεί ειρωνικά, φαίνεται σε πολλούς λιγότερο ως δημιουργικό ήθος και τρόπος προσανατολισμού, και περισσότερο σαν ένα σύνολο από επιστημονικές μηχανές, που τις λειτουργούν οι τεχνικοί και τις ελέγχουν οι οικονομικοί και στρατιωτικοί κύκλοι, οι οποίοι ούτε ενσαρκώνουν την επιστήμη, ούτε την παίρνουν σαν ήθος και προσανατολισμό. Με όλ' αυτά, η «επιστήμη» κατάντησε ένας ψεύτικος και φαντασμένος Μεσσίας ή, το λιγότερο, ένα εξαιρετικά διφορούμενο στοιχείο του σύγχρονου πολιτισμού (Mills, 1959, σ. 16· βλ. και ελλην. μετ., 1985).

Στις αυλές αυτού του φαντασμένου Μεσσία συχνάζουν βέβαια και κοινωνιολόγοι. Ο Coser γράφει ότι οι κοινωνικοί επιστήμονες αισθάνονται πολύ συχνά πως είναι κάτι πέρα από την αξιοπρέπειά τους να δείχνουν ενδιαφέρον για τη λογοτεχνία. Αυτή η άρνηση, που επιβάλλουν στον εαυτό τους οι κοινωνιολόγοι, δείχνει να καταλήγει σε εμπόδιο για το έργο τους. Διότι η δημιουργική φαντασία της λογοτεχνίας συχνά έχει καταφέρει μια διεισδυτικότητα μέσα στις κοινωνικές διαδικασίες, η οποία όμως παραμένει ανεξερεύνητη από τις κοινωνικές επιστήμες. Και τονίζει ο ίδιος, ο Coser, πως «ο κοινωνιολόγος που αγνοεί τη λογοτε-

---

* Ερευνητής ΕΚΚΕ.

1. Βασίζεται στην εισήγηση που είχε προγραμματιστεί να γίνει στις 11 Ιαν. 1989 στο Συνέδριο «Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα» (11-13.1.1989, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών), που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων ΕΚΚΕ και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (βλ. σχετικό πρόγραμμα), και η οποία εισήγηση τελικώς δεν έγινε.

χνία είναι καταδικασμένος να είναι... κακός κοινωνικός επιστήμονας» (Coser, 1963, σ. 3-4).

Η ποίηση, καθώς και η υπόλοιπη λογοτεχνία, κατ' αρχήν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τεκμήριο στην έρευνα της κοινωνιολογίας. Η Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, ανάμεσα στα γραπτά τεκμήρια, αναφέρει και τα δημοτικά τραγούδια (Λαμπίρη, ¹1986, σ. 69). Ο Duverger (1961, σσ. 105, 107, και ελλ. μετ., ²1978, II, σσ. 28, 30), κάτω από τον τίτλο «Τα έμμεσα τεκμήρια», αναφέρει και τα λογοτεχνικά έργα, διότι, όπως γράφει, «η λογοτεχνία αντανάκλα το σύνολο μιας κοινωνίας». Η Gravitz (³1976, σ. 610), ανάμεσα στις πηγές για τεκμηρίωση των κοινωνικών ερευνών, αναφέρει τα λογοτεχνικά έργα, από τα πλέον ρομαντικά έως τα πλέον ρεαλιστικά, τα οποία αντανάκλουν πάντοτε, λίγο ή πολύ, τα προβλήματα μιας εποχής ή μιας τάξης.

Τέλος, ο Coser, πιο αναλυτικά αυτός, μας ενημερώνει πως η δοκιμασμένη αισθαντικότητα του ποιητή ή του πεζογράφου μπορεί να μας δώσει μια πλουσιότερη πηγή για κοινωνική διεισδυτικότητα από ό,τι λ.χ. οι εντυπώσεις ανεκπαίδευτων πληροφοριοδοτών πάνω στις οποίες τόσο πολύ στηρίζεται, στην εποχή μας, η κοινωνιολογική έρευνα. Αν ένα ποίημα, ένα μυθιστόρημα ή ένα θεατρικό έργο περιέχει προσωπικές και άμεσες εντυπώσεις από την κοινωνική ζωή, ο κοινωνιολόγος πρέπει να ενδιαφερθεί γι' αυτά και να είναι το ίδιο ανοιχτός και πρόθυμος να μάθει εκείνο που προβάλλουν, όπως και όταν παίρνει συνέντευξη από κάποιον ή παρατηρεί μια κοινότητα ή και ταξινομεί και αναλύει τα δεδομένα μιας έρευνας (Coser, 1963, σ. 3-4).

Εκτός όμως από τεκμηρίωση, η ποίηση, καθώς και η υπόλοιπη λογοτεχνία, προσφέρει και άλλες ευκαιρίες στην κοινωνιολογία. Ο Coser, λ.χ., πιστεύει πως η ποίηση, καθώς και ο πεζός λόγος εν γένει, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία της κοινωνιολογίας. Γι' αυτό και το 1963 εξέδωσε ένα βιβλίο (στο οποίο ήδη έγιναν παραπομπές προηγουμένως) με τον τίτλο *Sociology Through Literature; An Introductory Reader*. Μέσα σ' αυτό το βιβλίο περιλαμβάνει ποιήματα καθώς και αποσπάσματα από θεατρικά έργα, μυθιστορήματα, διηγήματα, νουβέλες, ταξιδιωτική λογοτεχνία κ.λπ. (Coser, 1963, σ. 6). Σκοπός του βιβλίου είναι «να διδάξει τη σύγχρονη κοινωνιολογία μέσω επεξηγηματικού υλικού από τη λογοτεχνία», ώστε να μπορέσει «να ντύσει τα ξερά κόκκαλα της κοινωνικής θεωρίας με το ζωντανό και εύπλαστο ύφασμα που προέρχεται από τη λογοτεχνική φαντασία» (Coser, 1963, σσ. 4, 5). Κατά τον Coser, όμως, το βιβλίο του έχει κι έναν άλλο στόχο: «Μια τέτοια προσέγγιση, θα μπορούσε να ελπίζει κανείς ότι δεν έχει παιδαγωγική αξία μονάχα. Θα ήταν δυνατό να συμβάλει και στην εκλέπτυνση και αποσαφήνιση των εννοιών της κοινωνιολογίας» (Coser, 1963, σ. 5).

Β' ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Πιο πάνω είδαμε την ποίηση, και γενικώς τη λογοτεχνία, να προσφέρει τις υπηρεσίες της για τεκμηρίωση της κοινωνιολογικής έρευνας. Επίσης, είδαμε να χρησιμοποιείται ως όχημα για καλύτερη προσέγγιση της κοινωνιολογίας, δηλαδή ως μέσον για τη διδασκαλία της, αλλά και για βελτίωση της ίδιας της κοινωνιολογίας, ήτοι για εκλέπτυνση και αποσαφήνιση των εννοιών της. Τίθεται όμως το ερώτημα: Θα μπορούσε η ποίηση, και εν γένει η λογοτεχνία, να ενταχθεί ως μέθοδος σε μία ή περισσότερες φάσεις της κοινωνιολογικής έρευνας; Στο σημείο αυτό, ο Coser εκφράζει την άποψη πως η λογοτεχνική διορατικότης δεν μπορεί να αντικαταστήσει την επιστημονική και αναλυτική γνώση, δύναται όμως να τους προσφέρει τεράστια ωφέλεια. Και συμπληρώνει, ο ίδιος, πως μας χρειάζεται να διαβάσουμε τον Marx, αλλά και τον Balzac, τον Max Weber, αλλά και τον Proust· διότι, για την κατανόηση του ενός, θα φωτιστούμε από την κατανόηση του άλλου (Coser, 1963, σ. 4).

Φαίνεται όμως πως, όταν ο Coser έκανε αυτές τις σκέψεις, η λογοτεχνία, με τη μορφή του πεζού λόγου, είχε ήδη εισβάλει ως μέθοδος στην κοινωνιολογική έρευνα, τελείως αθόρυβα. Ο πρώτος που σχολίασε το γεγονός αυτό – και μάλιστα με μεγάλη καθυστέρηση – ίσως είναι ο Daniel Bertaux. Το 1981 μας πληροφορούσε ότι μερικά κοινωνιολογικά βιβλία, όπως τα έργα του Oscar Lewis, το *Street Corner Society* του Whyte, το *Tristes Tropiques* του Lévi-Strauss, τα ιστορικά έργα του Marx, αποτελούν παράλληλως και λογοτεχνικά έργα, είναι γραμμένα σύμφωνα με την τεχνική που χρησιμοποιούν οι πεζογράφοι (Bertaux, 1981α, σ. 43-44).

Στο βάθος του χρόνου όμως, πέρα από τον Oscar Lewis και τον Karl Marx, στην κλασική ελληνική αρχαιότητα, βρίσκουμε τον Ηρόδοτο. Ο Albin Lesky γράφει για την τέχνη αυτού του μεγάλου αφηγητή: «Κοντά στην ώριμη τραγωδία του Σοφοκλή βρίσκεται το έργο του Ηρόδοτου με ένα πλήθος από αρχαϊκά χαρακτηριστικά και μ' εκείνην την ποικιλία των στοιχείων, η οποία δεν έχει συμπεληθεί ακόμα σε σταθερή ενότητα και αποτελεί την ιδιαίτερη χάρη της διήγησης του Ηρόδοτου» (Lesky, 1983, σ. 435). Ο Ηρόδοτος όμως δεν ήταν μόνο ένας αξεπέραστος λογοτέχνης στο είδος του. Είχε και μια θαυμάσια επιστημονική δομή η σκέψη του. Οι Cohen και Nagel περιγράφουν το *σχηματισμό ενός προβλήματος* από τον αρχαίο αυτό λογοτέχνη ως εξής:

«Στο δεύτερο βιβλίο της γοητευτικής *Ιστορίας*, ο Ηρόδοτος αφηγείται τα αξιοθέατα που συνάντησε στα ταξίδια του στην Αίγυπτο. Ο ποτα-

μός Νείλος κίνησε την προσοχή του... Η πλημμύρα του Νείλου, που ήταν αισθητή, ήταν για τους άλλους ένα ακατέργαστο γεγονός, ασύνδετο με άλλα γνωστά αλλά απομονωμένα γεγονότα. Για τον Ηρόδοτο όμως η συμπεριφορά του Νείλου δεν ήταν απλώς ένα ακατέργαστο γεγονός. Παρουσίαζε κάποιο πρόβλημα που μπορούσε να λυθεί μόνον όταν βρισκονταν κάποιες γενικές σχέσεις ανάμεσα στην περιοδική πλημμύρα του Νείλου και σε άλλα γεγονότα» (Cohen and Nagel, ²1936, σσ. 197, 199 – οι υπογραμμίσεις δικές τους).

Από τα πιο πάνω, ασφαλώς προκύπτει πως ο λογοτεχνικός πεζός λόγος έχει εισέλθει ως μέθοδος στις διαδικασίες της έρευνας προ πολλού, τόσο στην πρωτοϊστορία, όσο και στην ιστορία της. Υπάρχουν όμως κάποιοι κοινωνικοί επιστήμονες που προχωρούν ακόμη περισσότερο. Πιστεύουν πως ο ποιητικός λόγος αποτελεί την κορύφωση των δυνατοτήτων του ανθρώπου για να διεισδύσει στα γεγονότα και τις δομές των κοινωνιών. Κατ' αρχήν, όμως ας δούμε πώς βλέπει ο John Madge τη σχέση ποιητή και επιστήμονα: 'Όπως ο ποιητής τραγουδάει αυτό που αισθάνεται, ο επιστήμονας επιθυμεί κι αυτός να απλώσει τον ενθουσιασμό του γι' αυτό που έχει ανακαλύψει. Και οι δύο οδηγούνται από τα αισθήματά τους, αλλά κανείς τους δεν βρίσκει την ολοκλήρωσή του χωρίς να τα μοιραστεί με άλλους (Madge, ⁴1965, σ. 57-58).

Αν, κατά τον Madge, αυτά είναι τα κοινά σημεία του ποιητή με τον επιστήμονα, ο Maurice Duverger βλέπει τα πλεονεκτήματα που έχει ο ποιητής, για τη διείσδυση στα κοινωνικά γεγονότα, σε σχέση με τον επιστήμονα: Οι ανθρώπινες κοινωνίες, μας λέει ο Duverger, χωρίς αμφιβολία, δεν δέχονται πλήρη επιστημονική ανάλυση. Στην ανθρώπινη υπόσταση υπάρχει, πιθανότατα, ένα μυστήριο το οποίο ποτέ δεν θα είναι δυνατό να το διερευνήσει κανείς ολοκληρωτικά. Σ' αυτό το μυστήριο, οι ποιητές, ρίχνουν περισσότερο φως από τους τεχνικούς (Duverger, 1961, σ. VI· βλ. και ελλην. μετ., ²1978, σ. 11).

Ίσως θα μπορούσε να διασαφηνισθεί αυτή η αυξημένη διεισδυτική ικανότητα του ποιητή, σε σχέση με εκείνη του επιστήμονα, με κάποιο παράθεμα από τον Herbert Marcuse, που δείχνει την επικράτεια του ποιητικού λόγου να είναι απλωμένη μέσα σε δύο κόσμους: «Η ποιητική γλώσσα μιλάει για εκείνο που υπάρχει σ' αυτόν τον κόσμο, το οποίο είναι ορατό, χειροπιαστό, μπορείς να το ακούσεις, στον άνθρωπο και στη φύση, μιλάει όμως και για εκείνο που δεν βλέπεται, δεν εγγίζεται, δεν ακούγεται» (Marcuse, ⁶1968, σ. 67).

Αν και συμμετέχει ο ποιητικός λόγος σ' αυτούς τους δύο κόσμους, θεωρείται πως αποτελεί κορύφωση του συγκεκριμένου. Ένας Έλληνας διανοητής γράφει: «Το συγκεκριμένο το αποδίδουμε με εικόνες, που

κλείνουν μέσα τους κάτι από την ιδιαιτερότητά του. Γι' αυτό και μόνο η ποίηση είναι η πιο αρμόδια έκφραση του συγκεκριμένου» (Μιχαηλίδης, 1988, σ. 17). Θα μπορούσε ίσως να εκτιμήσει κανείς πως ο C. Wright Mills κάπως έτσι βλέπει κι αυτός την ποίηση, ότι ανήκει στον κύκλο των πλέον συγκεκριμένων πραγμάτων: «...η κοινωνιολογική φαντασία... είναι η ικανότητα να μετατοπίζεσαι από τη μια σκοπιά στην άλλη: ...από την εξέταση μιας μόνο οικογένειας, στη συγκριτική εκτίμηση των εθνικών προϋπολογισμών όλου του κόσμου... από τις υποθέσεις μιας εταιρίας πετρελαίων, στις μελέτες για τη σύγχρονη ποίηση» (Mills, 1959, σ. 7· βλ. και ελλην. μετ., 1985).

Σ' αυτό το σημείο θα μπορούσε να ρωτήσει κανείς: Αν υπάρχουν αξιόλογες λογοτεχνικές δημιουργίες του πεζού λόγου που είναι εξ ίσου σημαντικά ερευνητικά έργα, και αν η ποίηση έχει αυτά τα πλεονεκτήματα που κορυφαίοι κοινωνικοί επιστήμονες μας αποκαλύπτουν, τότε γιατί η ποίηση να μη χρησιμοποιείται στη διαδικασία της κοινωνιολογικής έρευνας; Αν έχουμε φάσεις που τον κυρίαρχο ρόλο παίζει ο πεζός λόγος, σε άλλες φάσεις, όπου η έμπνευση θεωρείται το σημαντικότερο, αν όχι το αποκλειστικό, όχημα για την πορεία μιας έρευνας, όπως λ.χ. η διαμόρφωση του προβλήματος (Cohen and Nagel, ²1936, σ. 199-200· Jahoda, ⁶1958, σ. 14), ο ποιητικός λόγος θα είχε να δώσει πολλά. Τέτοιες φάσεις θα μπορούσαν να είναι όχι μόνο η διατύπωση του προβλήματος της έρευνας, αλλά και η υπόθεση, καθώς και η σύνθεση, μετά την αναλυτική φάση. Αυτονόητο όμως είναι και το γεγονός ότι η ποίηση, που θα μπορεί να εξυπηρετήσει αυτές τις φάσεις της κοινωνιολογικής έρευνας, θα πρέπει να είναι ειδικού τύπου.

Γ' ΠΟΙΑ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΕΙ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΣ

α' «Κοινωνική Ποίηση» και «Κοινωνιολογική Ποίηση»

Με τη Βιομηχανική Επανάσταση, δημιουργείται μεγάλη κοινωνική αναστάτωση. Όπως γράφει ο Bottomore, διάχυτη «ήταν η ανησυχία για την πενία (το κοινωνικό πρόβλημα), ύστερα από την αναγνώριση του γεγονότος ότι στις βιομηχανικές κοινωνίες η φτώχεια δεν ήταν πλέον ένα φυσικό φαινόμενο, μια πληγή της φύσεως ή της πρόνοιας, αλλά το αποτέλεσμα της ανθρώπινης άγνοιας ή της εκμεταλλεύσεως» (Bottomore, ³1974, σ. 36). Ο αγρότης και ο βιοτέχνης αναγκάζονται να γίνουν βιομη-

χανικοί εργάτες και να παραδοθούν στην εξαθλίωση. Άντρες, γυναίκες, ακόμη και ανήλικα παιδιά, δουλεύουν σε εργοστάσια και ορυχεία επί 13-15 συνεχείς ώρες, ημίγυμνοι και πολλές φορές μέσα στα νερά μέχρι τα γόνατα (Weddigen, 1933, σ. 142, εις Φωτήλας, 1937, σ. 29, υποσ. 1). Η αρρώστια και η θνησιμότητα, η πορνεία και ο εκφυλισμός, είναι σε έξαρση. Και ο καθημερινός τρόμος: τα εργατικά ατυχήματα στα ορυχεία και στα εργοστάσια (Φωτήλας, 1937, σ. 28-29, 484-485).

Τότε η κοινωνική κρίση βγάζει στο φως μια νέα επιστήμη, την Κοινωνιολογία (Freyer, ά.έ., σ. 59· Bottomore, ³1974, σ. 36) και ένα πολιτικό κίνημα, τον επαναστατικό μαρξισμό. Στην Ελλάδα αυτό το πολιτικό κίνημα δημιούργησε έναν πυρήνα που γύρω από αυτόν ξεπρόβαλε, κατά τη διάρκεια της Κατοχής, το Αριστερό Κίνημα. Οι εμπειρίες αυτής της περιόδου, καθώς και της πρώτης μεταπολεμικής (Αργυρίου, 1982, σ. 17), άδρωσαν μια ποίηση που στεγάστηκε κάτω από τους τίτλους «στρατευμένη κοινωνική ή πολιτική ή κομματική ποίηση» (Μερακλής, 1987, σ. 157), από τους οποίους όμως κυριάρχησε ο τίτλος «κοινωνική ποίηση» (Μερακλής, ά.έ., σ. 89· του ίδιου, 1987, σ. 157). Πρόκειται για μια ποίηση που «μπήκε στο σύστημα της ματεριαλιστικής φιλοσοφίας» (Μερακλής, 1987, σ. 157). Θα μπορούσαμε να δώσουμε μια συνοπτική εικόνα: Η «κοινωνική ποίηση» είναι μια ποίηση διαμαρτυρίας και αγώνα, όπου διακρίνεις δύο μεγάλες ομάδες. Από τη μια, είναι η ομάδα αυτών που εκμεταλλεύονται τους άλλους και που καταπιέζουν τους άλλους· και από την άλλη, η ομάδα αυτών που τους εκμεταλλεύονται, που τους καταπιέζουν, και οι οποίοι διαμαρτύρονται, επαναστατούν, αγωνίζονται, σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο.

Σήμερα όμως το σκηνικό έχει αλλάξει. Όπως γράφει ο C. Wright Mills, οι απειλούμενες αξίες δεν αναγνωρίζονται από όλους σαν αξίες, και οι μάζες δεν νιώθουν ότι κάτι τις απειλεί (Mills, 1959, σ. 12, και ελλην. μετ. 1985, σ. 23). Η υπερκατανάλωση έχει γίνει επικρατούσα ιδεολογία. Το μεγάλο παιχνίδι παίζεται ανάμεσα σε δύο μεγάλες ομάδες: αυτών που προσφέρουν προϊόντα και αυτών που τα καταναλώνουν ή αγωνίζονται να βρουν τρόπους για να μπορούν να τα καταναλώνουν. Και έτσι, εκεί που κυριαρχούσε «το» κοινωνικό πρόβλημα, σήμερα υπάρχουν «κοινωνικά προβλήματα». Ήδη, από τη δεκαετία του πενήντα και ύστερα, θα μπορούσε να σημειωθούν, για πιο χαρακτηριστικά προβλήματα, μέσα στην «Κοινωνία της Καταναλωτικής Υστερίας», όπως θα άρμοζε να την ονομάσουμε, τα πιο κάτω:

Μόρφωση και εκπαίδευση, οικιστική ανάπτυξη, αγροτικά προβλήματα, επικοινωνία στη μαζική κοινωνία, αποδιοργάνωση στην οικογένεια, ροπή για ναρκωτικά, κ.τλ. (Bottomore, ³1974, σ. 368 εξ· Gold and

Scarpitti, 1967· Horton and Lesslie, ⁴1970· Merton and Nisbet, ²1966). Στην «Κοινωνία της Καταναλωτικής Υστερίας» ακόμη και η πορνεία έχει αλλάξει μορφή. Έχει γίνει «ερασιτεχνική πορνεία» (Σινόπουλος, 1973, σ. 21), ώστε να μπορέσει η «ερασιτεχνικώς πορνευόμενη» ν' αποχτήσει αυξημένο εισόδημα και να μπει στο παιχνίδι του καταναλωτισμού με περισσότερες απαιτήσεις. Ίδου λοιπόν θέματα από τα οποία έχει να αρδεύει η «Κοινωνιολογική Ποίηση». Εκτός όμως από τα πολύπλευρα θέματά της, η «Κοινωνιολογική Ποίηση» παρουσιάζει και μια άλλη διαφορά από την «Κοινωνική Ποίηση». Η «Κοινωνιολογική Ποίηση», από τη φύση της, όπως θα δούμε πιο κάτω, έχει ροπή προς τη νοηματική και λεκτική συμπύκνωση και, επομένως, προς το ολιγόστιχο.

β' Η «Κοινωνιολογική Ποίηση» και η χρήση της ως μεθόδου

Μία από τις διαστάσεις της βιογραφικής προσέγγισης, ως μεθόδου των κοινωνικών επιστημών γενικότερα και της κοινωνιολογίας ιδιαίτερα, είναι η χρήση του αφηγηματικού λόγου. Από αυτή την άποψη, η βιογραφική μέθοδος συνδέεται με τη λογοτεχνία². Ο Bertaux πιστεύει, όπως και ο C. Wright Mills, ότι πρέπει να δοθεί ένας προσανατολισμός της κοινωνιολογικής φαντασίας «μακριά από την ψευδοεπιστημονικότητα, προς μια κριτική κατανόηση της κοινωνικής ιστορίας στον σύγχρονο κόσμο» (Bertaux, 1981α, σ. 43 – οι αραιώσεις είναι του ίδιου). Ακολούθως, ο ίδιος συγγραφέας μας πληροφορεί πως έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να δοκιμάσουμε και να αναπτύξουμε μία διαφορετική μορφή λόγου, δηλαδή την αφήγηση· και πως αυτή είναι η μορφή που ακολουθούν οι πεζογράφοι, αλλά χρησιμοποιείται και από ιστορικούς και κάποιους ανθρωπολόγους, καθώς και σε μερικά κοινωνιολογικά βιβλία, όπως στα έργα, τα οποία ήδη αναφέραμε πιο πάνω: στου Oscar Lewis τα έργα, στο *Street Corner Society* του Whyte, στο *Tristes Tropiques* του Lévi-Strauss, στα ιστορικά έργα του Karl Marx (Bertaux, 1981α, σ. 43-44).

Και ολοκληρώνοντας ο Bertaux, γι' αυτή την πεζογραφία, γράφει ότι «συγκεντρώνοντας αφηγήσεις ζωής δίνεις την αίσθηση αφηγηματικού λόγου» και ότι η αφήγηση «μας αναγκάζει να ξεπεράσουμε την αναλυτική φάση, στην οποία σταματάμε πάρα πολύ συχνά, και να κινηθούμε προς μία σύνθεση» (Bertaux, 1981α, σ. 44). Μία κίνηση, δηλαδή, αντι-

2. Η συνέχεια που ακολουθεί προέρχεται, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, από παλαιότερο άρθρο του γράφοντος (Σινόπουλος, 1988, σ. 212-213, καθώς και υποσ. 17).

θετη από εκείνη που ακολουθεί η «Κοινωνιολογική Ποίηση», η οποία αποτελεί διατύπωση ολιγόστιχη – και γι' αυτό καταλήγει να είναι γραπτό σύμβολο – και η οποία μας παροτρύνει να κατευθυνθούμε προς μία ανάλυση (βλ. και Sinopoulos, 1988, σ. 1). Επιπλέον, η «Κοινωνιολογική Ποίηση» προσφέρεται για χρήση και στο στάδιο το επόμενο σε μια «αναλυτική φάση», ως ακροτελεύτιος λόγος της έρευνας, δηλαδή ως «σύνθεση» – πάλι κατά την έννοια του Bertaux.

Κατά την Grawitz (³1976, σ. 391), «η υπόθεση είναι μια πρόταση που απαντάει στην ερώτηση που τίθεται». Κατά τους Cohen and Nagel (²1936, σ. 201), οι υποθέσεις «σχηματίζονται ως προτάσεις». Ενώ κατά τους Webbs, υπόθεση είναι «κάθε δοκιμαστική εικασία» (Mann, ²1971, σ. 37). Θα μπορούσαμε λοιπόν να καταλήξουμε πως η υπόθεση από τη φύση της είναι ολιγόλογη. Κατ' ακολουθίαν, και η «Κοινωνιολογική Ποίηση» δεν θα μπορούσε παρά να είναι συμπυκνωμένη και συνήθως ολιγόστιχη.

Όταν κάποιος κοινωνιολόγος δημοσίευαν τις πρώτες «ιστορίες ζωής» στα πρόσφατα χρόνια (στη Γαλλία ο J. Destray το 1971, στην Αγγλία οι A. Faraday και K. Plummer το 1979), (Bertaux, 1981β, σ. 9-10), ο γράφων εισηγήθηκε την «Κοινωνιολογική Ποίηση», με το συνθετικό ποιήμα του «Τριώδιο με το μάρκετινγκ – Δοκιμή για ποίηση κοινωνιολογική» (Σινόπουλος, 1972, σ. 69-71 – αυτό το ποίημα, δυστυχώς, δεν δημοσιεύθηκε ολόκληρο και, επιπλέον, τυπώθηκε χωρίς να επιμεληθεί τα τυπογραφικά δοκίμια ο γράφων). Έπειτα, ακολούθησε μια σειρά από βιβλία και ανάτυπα με «Κοινωνιολογική Ποίηση» (Σινόπουλος, 1973, 1979, 1985). Ας σημειωθεί ότι «Κοινωνιολογική Ποίηση» μεταφράστηκε και δημοσιεύτηκε ή αναδημοσιεύτηκε σε ξένα περιοδικά (*Forum, Ball State University*, 1973· *Poet*, 1981, κ.ά.).

Εδώ ίσως θα έπρεπε να παραθέσω κάποια δείγματα από την «Κοινωνιολογική Ποίηση»:

Ως πρώτο δείγμα, παρουσιάζεται το ποίημα «Μόρφωση και παραγωγή»:

Μόρφωση και παραγωγή τα κάστρα τους.
Έτσι σοφοί που έγιναν, έμαθαν ότι
μία φορά κι έναν καιρό οι άνθρωποι διασκεδάζαν
και ζωντανά πουλιά τους κελαϊδούσαν.

(Σινόπουλος, 1973, σ. 11)

Πρόκειται για υπόθεση εργασίας· εδώ έχουμε τη σχέση επιστήμης και παραγωγής, με την καταστροφή του φυσικού, αλλά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Να και ένα άλλο δείγμα, το ποίημα «Αν χρειαστούνε»:

Ξεφάντωσε με το τύμπανό της η Παραγωγή
κι οι άνθρωποί της προελαύνουν.
Αλλά στο βλέμμα του πλησίον
αν χρειαστούνε άνθρωπο;

(Σινόπουλος, 1985, σ. 1905)

Και πάλι έχουμε υπόθεση εργασίας: Η προβολή της παραγωγής ως υπέρτατης αξίας υποβαθμίζει την αξία άνθρωπος και υποθάλλει την απανθρωπιά.

Με την «Κοινωνιολογική Ποίηση», ο ποιητής κρούει τη θύρα του κοινωνιολόγου.

Δ' Η «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ» ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΜΙΑ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

Ο T.H. Huxley μας διασαφηνίζει ότι, εκείνοι που αρνούνται να πάνε πιο πέρα από το γεγονός, σπάνια φτάνουν έως το γεγονός και ότι, σχεδόν κάθε μεγάλο βήμα στην ιστορία της επιστήμης, έχει γίνει με επινοήσεις υποθέσεων, οι οποίες, αν και επαληθεύσιμες, σχεδόν είχαν πολύ λίγο στήριγμα για να ξεκινήσουν (Cohen and Nagel, ²1936, σ. 197). Παρόμοια είναι και η περίπτωση των μεθόδων. Στις κοινωνιολογικές μεθόδους συγκαταλέγονται και κάποιες από αυτές, οι οποίες δεν είναι πάντοτε χρησιμοποιήσιμες. Ο Max Weber λ.χ. αναγνώριζε πως η συγκριτική μέθοδος δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί σε οποιαδήποτε περίπτωση κοινωνικο-ιστορικής έρευνας (Timasheff and Theodorson, 1980, σ. 255).

Όσο για την «Κοινωνιολογική Ποίηση» ως μέθοδο, και εδώ δεν υπάρχουν δυνατότητες για πλατιά εφαρμογή της. Ο περιορισμός αυτός καθορίζεται κατ' αρχήν από το γεγονός ότι έχουμε ελάχιστη παραγωγή τέτοιου είδους ποιητικού λόγου, ώστε ο κοινωνιολόγος-ερευνητής να μπορεί να επιλέξει ανάμεσα σε ένα πλούσιο σε ποσότητα – αλλά και επίκαιρο – απόθεμα κοινωνιολογικών ποιημάτων, εκείνων ακριβώς που θα τον εξυπηρετούσαν στο ερευνητικό του έργο. Εξ άλλου, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι πάντοτε θα είναι ελάχιστοι – και συνήθως ανύπαρκτοι – οι κοινωνιολόγοι-ερευνητές που τυχαίνει να είναι παράλληλα και ικανοί χειριστές της «Κοινωνιολογικής Ποίησης». Επομένως, η «Κοινωνιολογική Ποίηση» θα παραμείνει ως μία δυνατότητα στο χώρο της μεθόδου της κοινωνιολογίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αργυρίου Αλέξανδρος (επιμ.), 1982, *Η ελληνική ποίηση*, ανθολογία-γραμματολογία: Η πρώτη μεταπολεμική γενιά, Αθήνα, Σοκόλης.
- Λαμπτήρη-Δημάκη Ιωάννα, ⁵1986, *Η κοινωνιολογία και η μεθοδολογία της*, Αθήνα, Σάκκουλας.
- Μερακλής Μ.Γ., ά.έ., *Η σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία (1945-1970). Ι. Ποίηση*, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινίδης.
- Μερακλής Μ.Γ., 1987, *Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία: 1945-1980. Μέρος πρώτο: Ποίηση*, Αθήνα, Πατάκης.
- Μιχαηλίδης Κώστας Π., 1988, «Οι εικόνες, ο λόγος, οι ιδέες», *Η Καθημερινή*, 23.10.88.
- Σινόπουλος Π.Α., 1972, «Τριώδιο με το μάρκετινγκ – Δοκιμή για ποίηση κοινωνιολογική», *Ανθρώπινες Σχέσεις*, τ. Α', τεύχ. 1, Ιούλ. 1972.
- Σινόπουλος Π.Α., 1973, *Φως μέγα και σκιά θανάτου*, Αθήνα.
- Σινόπουλος Π.Α., 1979, *Η ζωντανή έρημος*, Άγιος Νικόλαος Κρήτης (ανάπτυπο από το περιοδ. *Υδωρ εκ Πέτρας*).
- Σινόπουλος Π.Α., 1985, *Αποξένωση*, Άμφισσα (φωτοανατύπωση σε XEROX από το περιοδ. *Τετράμηνα*).
- Σινόπουλος Π.Α., 1988, «Το ιερό και το βέβηλο στη ζωή των φυλακισμένων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος 68Α.
- Φωτήλας Νότης Αλ. Ασ., 1937, *Κοινωνική πολιτική*, Αθήνα.
- Bertaux Daniel, 1981α, «From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practice», D. Bertaux (ed.): *Biography and Society; The Life-History Approach in the Social Sciences*, Beverly Hills, Calif., Sage.
- Bertaux Daniel, 1981β, «Introduction», D. Bertaux (ed.), ό.π. .
- Bottomore T.B., ³1974, *Κοινωνιολογία*, εισαγ., μετ., επιμ., Δ.Γ. Τσαούσης, Αθήνα, Gutenberg.
- Cohen Morris R. and Nagel Ernest, ²1936, *An Introduction to Logic and Scientific Method*, New York, Harcourt.
- Coser Lewis A. (ed.), 1963, *Sociology through Literature; An Introductory Reader*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Duverger Maurice, 1961, *Méthodes des sciences sociales*, Paris, P.U.F., και ελλην. μετάφρ. *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*, τόμ. Ι, ΙΙ, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, ²1978.
- Forum, Ball State University, 1973, P.A. Sinopoulos: «The Barbarians», Vol. XIV, No. 3, Summer.
- Freyer Hans, ά.έ., *Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, μετ. Α. Κανελλόπουλου – Δ. Τσάκωνα, Αθήνα, Αναγνωστίδης.
- Gold H. and Scarpitti F.R. (eds.), 1967, *Combatting Social Problems*, New York, Holt, Rinehart and Winston.
- Grawitz Madeleine, ³1976, *Méthodes des sciences sociales*, Paris, Dalloz.
- Horton P.B. and Lesslie G.R., ⁴1970, *The Sociology of Social Problems*, New York, Appleton.
- Jahoda Marie, Deutsch, Morton and Cook, Stuart W., ⁶1958, *Research Methods in Social Relations – With Especial Reference to Prejudice*, Part one: Basic Processes, New York, The Dryden Press.
- Lesky Albin, ⁵1983, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μετ. Αγαπητός Γ. Τσοπανάκης, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη.
- Madge John, ⁴1965, *The tools of Social Science*, London, Longmans.
- Mann Peter H., ²1971, *Methods of Sociological Enquiry*, New York, Schocken Books.

- Marcuse Herbert, ⁶1968, *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, Boston, Beacon Press.
- Merton R.K. and Nisbet P.A. (eds.), ²1966, *Contemporary Social Problems*, New York, Harcourt.
- Mills C. Wright, 1959, *The Sociological Imagination*, New York, Oxford University Press, και στα ελληνικά: *Η κοινωνιολογική φαντασία*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1985.
- Poet, (India) Mandras, 1981, P.A. Sinopoulos: «National Income», Vol. 22, No. II, Nov. .
- Sinopoulos P.A., 1988, «The Social Penalty of the Working Woman and its Measurement», Reprinted from *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 18, Spring.
- Timasheff N.S. and Theodorson G.A., 1980, *Ιστορία των κοινωνιολογικών θεωριών*, μετ. Δ.Γ. Τσαούσης, Αθήνα, Gutenberg.
- Weddigen W., 1933, *Sozialpolitik*, στου Νότη Αλ. Αστ. Φωτήλα, ό.π. .